

Alueot. os. III / 29.3.1999

M

KALANTI, HALLU, PUONTI
RYSSÄNHAUTAKOHTTEEN KOEKAIVAUS 12.-13.09.1998

Kaisa Lehtonen

Turun yliopiston arkeologian osasto / Uudenkaupungin kansalaisopisto

**KERTOMUS KALANNIN HALLUN PUONTI -NIMISELLÄ TILALLA NS.
RYSSÄNHAUTAKOHITEELLA SUORITETUISTA KOEKAIVAUKSISTA 12.-
13.09.1998**

Tutkimuksen laatu, kenttätöaika: Ns. ryssänhaudan koekaivaus 12.-13.09.1998

Diariointipvm:

Kunta: Kalanti

Kylä: Hallu

Tila: Puonti 6:17

Maanomistaja: Ari Nivola, Kallelantie 221, 23600 Kalanti

Karttalehti: 1131 10 (1995)

x = 6745 48

y = 1535 14

z = 12-15 m mpy Korkeusjärjestelmä: N60

Aiemmat tiedot:

Kustaa Killinen 1885: Muinaisjäännöksiä Vehmaan Kihlakunnassa

Theodor Schvindt & H. Forsström 1896: Luettelo Kalannin kiinteistä muinaisjäännöksistä

Matti Huurre 1965: Kalannin inventointikertomus vuodelta 1964 (Kohde nro 128)

Kuvat: Mustavalkonegatiivit TYA 22880-22907

Diapositiivit TYA 295:1-29

Karttaliitteet: 1. Yleiskartta 1:1000
2. Yleiskartta 1:200
3. Tasokartta, 1:20, tasot 1-3
4. Tasokartta, 1:20, tasot 4-5

Kertomuksen liitteet: 1. Ote peruskartasta 1:20 000
2. Ote kantakartasta 1:5000
3. Kopio isojakokartasta v. 1789
4. Kaivausalueen pintavaaituslukemat
5. Kaavakuva
6. Kolmiulotteinen malli
7. Tervahaudan pitkittäisleikkaus
8. Mustavalkonegatiivit
9. Diapositiivit

JOHDANTO

Uudenkaupungin kansalaisopistossa aloitettiin syksyllä 1997 "Harrastajan arkeologiaa" -kurssilla ns. ryssänhautaprojekti. Tarkoituksena oli inventoida eli käydä maastossa läpi kaikki Kalannin alueen tunnetut ryssänhautakohteet sekä selvittää niiden nykyinen kunto ja säilyneisyys. Tutkimuksellisenä tavoitteena oli selvittää näiden toistaiseksi varsin arvoituksellisten ryssänhautojen funktio ja ajoitus. Syksyn -97 ja kevään -98 kurssiohjelmaan kuului inventointilomakkeiden esitäyttöä opistolla sekä inventointiretkiä maastossa. Alusta alkaen tarkoituksena oli myös järjestää pienimuotoiset koekaivaukset jollakin tyypillisellä ryssänhautakohteella.

Museoviraston myönnettyä tutkimusluvan suoritettiin kaivaukset yhtenä viikonloppuna 12.-13.09.1998. Turun yliopisto lainasi työssä tarvittavat välineet, kenttä- ja jälkitöistä vastasi allekirjoittanut, jonka palkkauksesta vastasi Uudenkaupungin kansalaisopisto. Kenttätöihin osallistui kumpanakin päivänä kymmenkunta harrastaja-arkeologia. Mukana olivat Kari Ahtiainen, Erkki Hannonen, Alekski Kaistinen, Pirkko Kling, Henri Kutila, Matti Laakso, Sari Lahikainen-Kaistinen, Markku Lemmetti, Eeva Rintama, Sinikka Uusitalo sekä Lauri Viinikkala. Sunnuntaina 13.9. kaivauspaikalla kävi parisenkymmentä asiasta kiinnostunutta paikkakuntalaista sekä alueen paikallislehtien toimittajia.

Tutkimuksen tuottama alkuperäisaineisto, kuten kaivausraportti, kartat, valokuvanegatiivit ja diakuvat on liitetty Turun yliopiston arkeologian oppiaineen arkistoon.

TUTKIMUKSEN TAUSTAA

Koska useimmille arkeologeillekin termi "ryssänhauta" tuntuu varsin vieraalta, on tässä yhteydessä tarkoituksena luoda lyhyt katsaus siihen, mitä nämä ryssänhaudat ovat ja mitä niistä tähän mennessä tiedetään.

Tyypillisimmillään ryssänhaudat ovat matalia n. 2-4 m:n pituisia, n. 1 m:n levyisiä ja n. 20-80 cm:n syvyisiä pitkänomaisia, jotkut lähes ojamaisia kuopanteita, jotka sijaitsevat useimmiten mäkien alareunoissa, hiekkarinteillä, nykyisten peltoalueiden tuntumassa. Ne sijaitsevat usein rinnakkain ja riveittäin; Tallgren mainitsee, että kuoppia voi olla mäen rinteellä jopa sadoittain, pari kolmekin riviä peräkkäin. Ulkoisesti niiden voisi ajatella muistuttavan ruumishautaa, jossa maa on arkun ja ruumiin lahotessa vajonnut.

Ryssänhautojen funktiota ja ajoituksia ei toistaiseksi ole tunnettu. Nimityksensä ja ulkomuotonsa perusteella niitä on aikoinaan arveltu isonvihan aikaisiksi venäläisten sotilaiden haudoiksi. Mielenkiintoista on se, ettei niiden todellista funktiota tunnettu enää edes 1800-luvun lopulla, jolloin tutkijat kiinnittivät niihin ensimmäisen kerran huomiota pitäjien kihlakunnankertomuksissa. Tällöin ne useimmiten luettelointiin pakanuuden aikaisiksi haudoiksi. Tämä osoittanee, että ne ovat jääneet käytöstä pois viimeistään 1800-luvun alkupuolella, koskapa paikkakuntalaiset eivät enää tällöin tunteneet niiden merkitystä.

Yhtäkään ryssänhautaa ei ole aiemmin kokonaisuudessaan tutkittu. Kuopanteisiin on kuitenkin tehty muutamia koepistoja; viimeksi Sirkku Pihlman Laitilan Ryssänmäellä v. 1994 ja Esa Laukkanen Punkalaitumen Konatussa v. 1996. Kummastakin koekuopasta tuli esiin tummaa hiilipitoista maata ja nokea. Kuopissa on siis selvästi merkkejä jonkinlaisesta tulenpidosta,

mutta ei mitään hautaukseen viittaavaa. Nokea ja hiiltä lukuun ottamatta kuopat ovat osoittautuneet löydöttömiksi.

Kirjallisuudessa ryssänhaudoista on vain muutamia varsin ylimalkaisia ja epämääräisiä mainintoja. Niiden yhteydessä on viitattu mm. keittokuoppiin, säilytyskuoppiin (esim. peruna-/nauriskuopat), sotilaiden ns. yhden miehen makuupaikkoihin, pyyntikuoppiin, hiekanottokuoppiin jne. Koska kuopanteiden koko ja muoto vaihtelevat suuresti, on todennäköistä, että kuopanteilla on voinut olla useitakin eri funktioita.

Levinnältään ryssänhaudat ovat nimenomaan vakkasuomalainen muinaisjäännösryhmä; niitä tunnetaan erityisesti Kalannista, Laitilasta, Mynämäeltä, Mietoisista ja Pyhärännasta. Yksittäisiä kohteita on mainittu myös mm. Punkalaitumelta, Lohjalta, Rymättylästä, Vehmaalta ja Askaisista. On huomattava, että kyseessä on Vakka-Suomessa varsin huomattava muinaisjäännösryhmä; Matti Huurre on luettellonut Kalannin vuoden 1964 inventointikertomuksessa 54 mahdollista ryssänhautakohdetta sekä kolmisenkymmentä muuta sellaista kohdetta, joissa jonkin muinaisjäännöksen yhteydestä tunnetaan myös kuoppia. Laitilassa on kokonaista mäkeä kutsuttu "Ryssänmäeksi" ilmeisesti mäellä olevien hautojen perusteella.

Ryssänhautojen tämänhetkinen säilymistilanne vaikuttaa varsin huolestuttavalta. Kansalaisopiston kurssilaisten inventointiretkillä on käynyt ilmeiseksi, että ainakin Kalannissa ryssänhautakohteiden tuhoutuneisuus on huomattava. Suuri osa Huurteen mainitsemista kohteista onkin jäänyt nykyisen asutuksen alle ja tuhoutunut.

MAASTO JA TOPOGRAFIA

Tutkimuskohde sijaitsee Hallun kylän eteläosassa, Puonti -nimisellä tilalla, talosta n. 300 m etelälounaaseen. Hallun ja Kallelan kylien välinen raja kulkee kohteesta noin 100 m etelään; sen itä- ja koillispuolitse kulkee Kallelantie, joka on vanha Kylähiidestä Varhelaan johtava kylätie. Sirppujoki virtaa kohteesta n. 400 m länteen ja sen etelä- ja kaakkoispuolitse kulkee Sirppujokeen laskeva oja. Kohteesta n. 200 m eteläkaakkoon Kallelan Koivumäellä on rautakautinen kalmisto (Huurteen kohde nro 64).

Tutkimuskohde on peltojen ympäröimä n. 100 m pitkä lounais-koillisuuntainen, matalahko, n. 10-15 m merenpinnan yläpuolelle kohoava moreeniharjanne, jonka pohjoispuolitse kulkee hiekkainen peltotie. Tällä hetkellä mäki-alue on avohakkuualueena, joten mäki on kokonaan paljaana. Matti Huurteen mukaan mäellä on kuitenkin aikoinaan kasvanut tiheää katajikkoo. Mäellä kasvaa myös sikoangervoa.

Lassi Hatakan ja Gunnar Glückertin radiohiili-ikien avulla laatiman Laitilan seudun kalibrintikäyrän mukaan 12,5 m:n korkeuskäyrä ajoittuu alueella n. 0 AD, 10 m:n käyrä n. 400 AD, 7,5 m:n käyrä n. 800 AD sekä 5 m:n korkeuskäyrä n. 1200 AD. Mäenharjanne on siis tullut veden alta esiin ajanlaskun vaihteen tienoilla, mutta ympäröivä maasto on maaton vasta aivan rautakauden lopulla.

Mäki-alue on myös näkyvissä vuodelta 1789 peräisin olevassa isojakokartassa (Liite 3). Tällöin mäki-alueen eteläpuolella on ollut muutamia pieniä peltosarkoja, mutta muutoin mäkeä ovat ympäröineet niittyalueet. Hallun kylän vanha keskiaikainen kyläasutus on sijainnut kohteesta

n. 1 km pohjoiseen Sirppujoen muodostaman mutkan kohdalla. Taloja Hallun kylässä on 1700-luvun lopulla ollut yhteensä 15. Vuoden 1883 senaatinkartassa mäki on jo kokonaan peltoalueiden ympäröimänä ja Puontin talo on siirtynyt nykyiselle paikalleen.

KOHTEEN KUVAUS

Ensimmäinen kirjallinen maininta kohteesta on Vehmaan kihlakunnankertomuksessa v. 1885, jolloin Kustaa Killinen mainitsee mäellä olevan ainakin 8 selvästi näkyvää hautakuoppaa. Seuraavan kerran Kalannissa inventoi Theodor Schvindt v. 1896; hänen mukaansa mäellä on 9 hautaa. Matti Huurteen inventoinnissa v. 1964 kuoppia löytyi 7.

Tällä hetkellä mäellä on näkyvissä 8 selvää luoteis-kaakkoissuuntaista kuopannetta, joiden sijainti suhteessa toisiinsa ilmenee karttaliitteestä 2. Koska mäellä on hakkuutöiden jäljiltä runsaasti risukkoa ym. hakkuujätettä, saattaa kuopanteita olla mäellä enemmänkin, mutta risukon alta niitä on vaikea havaita. Kuopat 1, 3, 4, 5 ja 6 sijaitsevat mäen pohjois-luoteisrinteessä, kuopat 2 ja 7 mäen harjanteella ja kuoppa 8 pellon reunassa harjanteen etelärinteellä. Kuopanteiden pituussuunta on kohtisuoraan mäen korkeuskäyriä vastaan.

Kuopanteet ovat muodoltaan soikean pitkänomaisia, lukuun ottamatta kuoppa nro 2:ta, joka on muodoltaan epämääräinen ja joka ei ole yhtä jyrkkäseinäinen kuin muut kuopanteet. Kuopanteiden pituus vaihtelee 200-340 cm:n, leveys 70-120 cm:n ja syvyys 35-80 cm:n välillä. Ainakin osassa kuopanteissa ylempänä rinteessä oleva pääty näyttää päättyvän kallioon tai isoon maakiveen.

Kaivauskohteeksi pyrittiin valitsemaan mahdollisimman selväpiirteinen ja -rajainen kuopanne, jonka koko ja muoto vastaisivat ruumishautaa. Tutkittavaksi kuopaksi valittiin numero 5, jonka pituudeksi ennen tutkimuksia mitattiin 3,40 m, leveydeksi 80 cm ja syvyydeksi 50 cm. Tutkittava kuoppa sijaitsi ikään kuin kolmen kuopanteen ryhmässä; kuoppaa valittaessa ajatuksena oli, että tällöin voitaisiin saada selville myös mitä kuopanteiden välinen kangas pitää sisällään.

Koska kyseessä olevan kuopanteen päällä kasvoi runsaasti pitkää heinää, leikattiin ennen mittauksia kuopan ja sen ympäristön ruoho maantasaiseksi. Tällöin ilmeni, että valittu kuopanne onkin ikään kuin kaksiosainen; se muodostui kahdesta erillisestä painanteesta, joita ei pitkän ruohon ja niiden välissä kasvaneen pienen pensaan takia voinut aikaisemmin selvästi erottaa. Ylempänä rinteessä olevan painanteen pituus oli n. 2 m, alemman 80 cm. Näiden väliin jäi turpeensekainen matala maakannas.

MENETELMÄT

Mittaukset ja kaivausalueen paalutus suoritettiin varsinaista kaivausviikonloppua aikaisemmin tiistaina 9.9., jolloin valitettavasti kenttäolosuhteet olivat runsaan sateen vuoksi varsin huonot.

Tutkimuksen strategiana oli kaivaa yksi hauta kokonaan auki, mikä mielestäni osoittautui tässä tapauksessa oikeaksi ratkaisuksi. Toinen mahdollisuus olisi ollut kaivaa koeoja useamman haudan poikki, mutta tällöin ei olisi saatu kohteesta riittävää kokonaiskuvaa, joka mielestäni

oli tämänkertaisen ongelmanasettelun kannalta tarkoituksenmukaisinta, ottaen huomioon, että vastaavanlaisiin kohteisiin on jo aiemmin tehty koekuoppia.

Kuopan ympärille paalutettiin 1,40 x 4,60 m:n suuruinen alue. Tutkittavan alueen koko oli siis n. 6,5 m². Kaivausalue rajattiin kuopanteen muodon mukaan, eikä paikalle luotu varsinaista koordinaatistoa, vaan kaivausalueen paikantamisessa käytettiin hyväksi kurssilaisten maastoretkellä 1.11.1997 piirtämää yleiskarttaa. Kaivausalueen lounaiskulmalle on annettu koordinaatit 100/200. Kaivausalueen määrittämisessä ongelmana oli se, että kaivettava alue oli ajan puutteen vuoksi rajattava mahdollisimman pieneksi, mutta toisaalta oli tarkoituksenmukaista, että kaivettava alue kattaisi myös riittävästi kuopanteen reunoille jäävää maata.

Korkeuslukema siirrettiin Hallun koulun kohdalla, tien toisella puolella olevalta korkeuskiintopisteeltä, jonka korkeus on 22,7 m mpy. Kaivausalueen kiintopisteenä käytettiin kaivausalueen pohjoispuolella pellon reunassa olevan suuren maakiven korkeinta kohtaa, jonka absoluuttiseksi korkeudeksi saatiin mittauksissa 12,97 m mpy. Vaaituskone sijaitsi mäen päällä kaivausalueen kaakkoispuolella. Vaaituskoneella ei ollut kiinteää paikkaa. Mitatut eteenlukemat muunnettiin jälkitöiden yhteydessä niin, että kaikkien taakselukema - eli koneen korkeus - oli 300 cm.

Paalutuksen jälkeen kaivausalueen pinta vaaittiin 40 cm:n välein myöhemmin tehtävää kolmiulotteista mallia varten. Alunperin tarkoituksena oli vaaita alue 20 cm:n välein, mutta vaaituksen aikana vallinneen kaatosateen vuoksi mittauksen tarkkuudesta oli tingittävä.

Kaivaukset aloitettiin poistamalla lapiolla pintaturve kapeina kaistaleina, minkä jälkeen kuopannetta alettiin kaivaa 10 cm:n tasoissa. Painanne kaivettiin teknisinä kerroksina siten, että kaivaminen aloitettiin painanteen reunoilta siihen asti kunnes saavutettiin painanteen pohja, jonka jälkeen aloitettiin normaalilla tasokaivauksella. Koska jo etukäteen oli tiedossa, että aikaa on erittäin vähän, jätettiin kaivausalueesta aluksi kaivamatta kuopan kaakkoispää; tarkoituksena oli, että kuopanteen keskelle jäisi näkyviin mahdollisimman selvä profiilileikkaus. Lopulta kiireen takia tässä ei kuitenkaan täysin onnistuttu. Kaivauksen edetessä kävikin ilmeiseksi, että kuopanne olisi ollut tarkoituksenmukaista avata yhtenäisesti heti kerralla. Dokumentointi tapahtui valokuvaamalla tasot mustavalkonegatiiville ja diapositiivifilmille. Tasokartat piirrettiin mittakaavaan 1:20. Lopuksi kaivausalue peitettiin.

Kaiken kaikkiaan on todettava, että alkukerrosten kaivamiseen ja dokumentointiin kului tarpeettoman kauan aikaa, mistä johtuen pohjakerroksia oli lopussa kaivettava lapiolla varsin reiluin ottein. Tässä vaiheessa oli mielestäni kuitenkin perusteltua kaivaa kuoppa pohjaan saakka, jotta nähtäisiin mihin asti likamaa jatkui, vaikka dokumentaation tasosta olikin tällöin melkoisesti tingittävä.

KAIVAUSHAVAINNOT

Kuten edellä on käynyt jo ilmi kuopanne muodostui ikään kuin kahdesta erillisestä painanteesta, jotka on seuraavassa käsitelty erikseen. Kaivausalueen pintakerros muodostui lähinnä turpeesta ja humuksesta, jonka paksuus oli n. 10 cm. Kuopanteen ympärillä alkoi puhdas hiekan ja moreeninsekainen maa heti huuhtoutumiskerroksen alta ja se jatkui erittäin puhtaana aina pohjaan asti.

Molempien painanteiden reunoja ympäröi n. 10 cm:n leveydeltä tumma humuspitoinen maaines aina siihen asti kunnes saavutettiin niiden pohja. Painanteiden välinen maa-alue ($x=102,40-103,20$) muodostui aluksi turpeensekaisesta humuksesta, mutta vähitellen se muuttui hiekkamaaksi. Noin 20-30 cm maanpinnasta oli painanteiden välissä havaittavissa maassa tummana erottuva kapea juova, joka kuitenkin tässä vaiheessa tulkittiin maatuneeksi puunoksaksi tai juureksi.

Lyhyempi painanne ($x=103-104$)

Pienemmän, alempana rinteessä olevan painanteen koko ennen pintaturpeen poistoa oli n. 85 x 35 cm. Sen luoteispäässä oli suurehko maakivi, joka jätettiin kaivauksissa paikoilleen. Painanteen luoteispäästä tuli heti tasossa 1 esiin muutamia pieniä kiviä, jotka kuitenkin tässä vaiheessa vaikuttivat varsin luontaisilta. Kiveys muuttui selvemmäksi tasossa 2 ja maaperä sen ympärillä oli jo selvästi tummempaa kuin kuopannetta ympäröivä hiekkamaa. Kiveys jatkui tasossa 3, jossa saavutettiin myös kuopanteen pohja n. 35-38 cm maanpinnasta.

Tasossa 4 painanne erottui ympäröivästä hiekkamaasta erittäin tummana ja selvänä, n. 120 x 40-50 cm:n suuruisena nokimaaläiskänä. Maa oli tässä kohdin erittäin noki- ja hiilipitoista ja se tuntui myös varsin rasvaiselta. Kiveys sijoittui pääasiassa nokimaa-alueen luoteispäähän; kivet oli aseteltu ikään kuin puolikaaren muotoon, kivien keskellä olevan hieman muita suuremman, halkaisijaltaan n. 30 cm:n suuruisen kiven ympärille. Neljännen tason jälkeen nokimaaläiskä alkoi vähitellen pienetä ja myös kiveys heikkeni. Likamaa-alue loppui n. 60 cm:n syvyydessä maanpinnasta.

Pidempi painanne ($x=100-102,50$)

Pidemmän, ylempänä rinteessä olevan painanteen koko ennen pintaturpeen poistoa oli n. 200 x 40/45 cm. Painanteen pohja saavutettiin n. 40-45 cm:n syvyydessä maanpinnasta. Tämän jälkeen myös pidempi painanne erottui maassa hyvin tummana pitkänomaisena läiskänä, vaikkakaan maa ei tässä kohden ollut aivan yhtä nokipitoista kuin pienemmässä painanteessa. Vaikutti kuitenkin siltä, että noki oli painanteessa ikään kuin kerroksittain; kaivettaessa voitiin todeta 2-3 nokikerrosta, joiden välissä oli hiekkaa. Tasossa 4 tuli painanteen kaakkoispäästä esiin suurehko halkaisijaltaan n. 50 cm:n suuruinen kivi. Aivan painanteen pohjakerroksissa, n. 78 maanpinnasta oli havaittavissa kuopan pohjalla pieniä kiviä, jotka vaikuttivat palanneilta. Kiveys näytti varsin tasaiselta ja säännölliseltä. Epäselväksi jäi olivatko kivet asetettu sinne varta vasten vai olivatko ne joutuneet sinne sattumanvaraisesti. Tumma likamaa-alue kapeni ja pieneni vähitellen alaspäin mentäessä. Likamaa loppui n. 80-85 cm syvyydessä maanpinnasta.

Näytteet

Kaivauksissa otettiin useampia hiilinäytteitä, joista kolme lähetettiin tutkittaviksi Helsingin yliopiston ajoituslaboratorioon (näytteenottoaikat ilmenevät tasokartoista). Ajoitukset valmistunevat huhtikuun -99 aikana. Rahoitus radiohiiliajoitukseen saataneen Uudenkaupungin suomalaisen seuran säätiöltä. Lisäksi pidemmästä painanteesta otettiin n. 60 cm:n syvyydeltä maanäyte.

TULKINNAT

Kaivausten perusteella voidaan varmuudella todeta, että kysymyksessä ei ollut ruumishauta. Kuopanteesta saatiin selviä merkkejä tulenpidosta, mutta minkäänlaisia ajoittavia tai haudan funktiota selventäviä esinelöytöjä ei kaivauksissa tullut esiin. Kysymyksiin miksi ja keiden toimesta kuopanteet ovat syntyneet, on vielä toistaiseksi vastattava hypoteeseilla, joita kurssin aikana on tullut esiin useitakin.

Kurssilaisten inventointiretkien yhteydessä on voitu todeta, että ryssänhaudoiksi on luokiteltu varsin heterogeeninen ryhmä kuoppia, joiden ulkoiset ominaisuudet saattavat vaihdella suurestikin. Tämän perusteella voidaan ajatella, että ryssänhaudoiksi nimitetyillä kuopanteilla saattaa olla useitakin eri funktioita. Esimerkiksi nyt saadusta tutkimustuloksesta huolimatta ei myöskään ruumishautojen mahdollisuus ole kokonaan poissuljettu; mm. maanomistaja Jukka Vapolan suullisen tiedonannon mukaan Kalannin Paulähteen Myllymäen ryssänhaudoista (Huurteen kohde nro 153) on löytynyt ihmisen luita.

Kaivaustulosten perusteella on mielestäni nyt kyseessä olevan kohteen funktiota selvitettäessä otettava kuitenkin huomioon seuraavat 8 seikkaa:

- 1) Kuopanteessa oli selviä merkkejä tulenpidosta; maaperä kuopassa oli nokipitoista ja hiiltä oli runsaasti. Vaikuttaisi siltä, että kuopassa on poltettu jotakin.
- 2) Kuopanne oli ikään kuin kaksiosainen; painanteista pienempi ja lyhyempi sijaitsi alempana rinteessä, pidempi sen yläpuolella.
- 3) Pienemmässä kuopanteessa ollutta kiveystä voidaan pitää ihmisen aikaansaamana; on mahdollista, että kysymyksessä on jonkinlainen tulisija.
- 4) Kuopanne sijaitsi siten, että sen pituussuunta oli mäen korkeuskäyriä vastaan; tällä seikalla näyttäisi selvästi olevan merkitystä ajatellen kuopanteiden funktiota. Tällainen rinesijainti oli myös havaittavissa kaikissa kurssin aikana tarkastetuissa muissa ryssänhautakohteissa.
- 5) Maaperä nokimaaläiskien kohdalla tuntui rasvaiselta.
- 6) Kuopanteen ympäristö vaikutti erittäin siistiltä ja maa sen ympärillä oli puhdasta hiekkamaata. Tämän perusteella voidaan olettaa, että paikalla harjoitettu aktiviteetti on todennäköisesti keskittynyt nimenomaan kuoppaan eikä sen ympäristöön.
- 7) Kuopanteessa harjoitettu aktiviteetti on ollut senkaltaista, että sen päättyessä kuoppa on jätetty auki, ts. sitä ei ole jälkeinpäin peitetty.
- 8) Kuopanteen pitkänomaiselle muodolla näyttäisi olevan merkitystä funktion kannalta.

Edellä mainittujen seikkojen sekä kuopasta pintavaaituslukemien avulla tehdyn kaavion (Liite 5) ja kolmiulotteisen mallin (Liite 6) perusteella, voidaan yhtenä varteenotettavana selitysvaihtoehtona pitää vielä pitkään Itä- ja Keski- Suomessa sekä Karjalassa käytössä ollutta tervahautatyyppejä. Kysymyksessä on ns. kuurna- eli rännihauta, joka on varsin primitiivinen, lähinnä kotitarvepoltoon käytetty tervanpolttomenetelmä.

Tällaisen rännihaudan mitat ja rakenne tuntuvat sopivan varsin hyvin myös nyt tutkimuskohteena oleviin ryssänhautoihin (ks. Liite 7). Mm. Ilomantsin Jankuvaaran kylässä tällaisen rännihaudan mitat olivat 1900-luvun alkupuolella seuraavat: pituus 4 m, leveys n. 1 m ja syvyys rännin luona 1 m (haudan syvin kohta). Rännihauta muodostui varsinaisesta päähaudasta sekä ns. juoksutus- tai laskuhaudasta, joita erotti toisistaan maan muodostama ohut väliseinä. Toisinaan laskuhauta saattoi myös kokonaan puuttua. Edellä mainittu saattaisi

antaa selityksen sille, miksi jotkut ryssänhautoista ovat ikään kuin kaksiosaisia. Vertailun vuoksi mainittakoon, että FK Esa Laukkasen mukaan myös Punkalaitumella kuopanne muodostui kahdesta erillisestä painanteesta, joista nimenomaan lyhyempi kuopanne sijaitsi alempana rinteessä ja pidempi ylempänä.

Koska tällainen rännihauta kaivettiin mäenrinteeseen myötämaahan, voisi kuopanteiden sijainti ns. mäen korkeuskäyriä vastaan selittyä sillä, että tällöin saatiin ilmankierto halutulla tavalla. Käytännössä poltto onnistui parhaiten silloin, kun tuuli puhalsi "ränniin" yläpään puolelta. Myös maan rasvaisuus saattaisi viitata tervanpolttoon (Ilmar Talven suullinen tiedonanto).

Tulkinnan heikkoutena voidaan pitää sitä, että kysymyksessä on varsin primitiivinen ja vanhakantainen tervanpolttomuoto ja sen esiintyminen Vakka-Suomessa vaikuttaa varsin oudolta. Yleisempi tervahautatyyppi on Suomessa ollut pyöreähkö suppilomainen hauta. Kaivauksissa ei myöskään voitu todeta merkkejä kuopanteiden väliin kuuluvasta rännistä, jota pitkin terva olisi laskuhautaan kulkenut. Vaikka kuopanteiden välissä olikin havaittavissa tummana erottuva humuspitoinen kapea juova, oli se kuitenkin siksi epämääräinen ja olematon, ettei siitä voida tehdä ainakaan kovin pitkälle meneviä ja luotettavia johtopäätöksiä. Lisäksi tumma likamaa-alue oli kaivausalueella selkeästi rajoittunut hyvin pienelle ja kapealle alueelle, vaikka voisi ajatella, että tervanpoltosta olisi jäänyt maahan huomattavasti enemmän poltonjälkiä kuten nokea, hiiltä, tuhkaa yms. kuin mitä nyt oli havaittavissa. Toisaalta tervanpoltosta saatiin sivutuotteena myös sysiä, jotka varmasti otettiin talteen ja joista ei siten ole enää jälkiä.

Lisäkysymyksiä herättävät myös kuopanteiden suuri lukumäärä sekä paikkakuntalaisten niistä käyttämä nimitys "ryssänhauta", jonka voisi ajatella viittaavan nimenomaan venäläisiin. Oudolta tuntuu myös se, mikseivät paikkakuntalaiset tunteneet hautojen funktiota enää 1800-luvun lopulla, vaikka voisi ajatella, että niinkin arkipäiväinen toiminta kuin tervanpoltto olisi säilynyt aikalaisten muistissa.

Tässä yhteydessä onkin kurssilla yhtenä ajatuksena esitetty, että kysymyksessä olisivat venäläisten sotilaiden isonvihan aikana esim. talvileirin yhteydessä kaivamat tervanpolttokuopat. Armeijahan tarvitsi suuret määrät tervaa sotakalustonsa huoltamiseen. Myös kuopanteiden sijainti rivissä ja rinnakkain voisi viitata armeijaan. Tällaisen hypoteesin vahvistaminen vaatisi kuitenkin huomattavasti perusteellisempaa perehtymistä aiheeseen kuin mitä nyt tässä on mahdollista tehdä, mutta mielestäni edellä mainittu on varsin varteenotettava selitysmalli, jota olisi mielenkiintoista tutkia tarkemmin.

Yhtenä selitysvaihtoehtona voisi ajatella myös hiilenpolttokuoppia. Varsinais-Suomessa ruukit tarvitsivat 1700-luvulta alkaen suuria määriä sysiä ja talonpojilla olikin velvollisuus toimittaa ruukille tietty määrä hiiliä (ns. sysivero). Vakka-Suomessa Männäisten ruukki aloitti toimintansa v. 1741. Suurtuotanto voisi selittää kuoppien suuren lukumäärän, mutta toisaalta polttotapa vaikuttaa liian vanhakantaiselta suurtuotantoa ajatellen. Ruukkien sydenpoltto tapahtuikin yleensä pystymiiluissa, ja ruukeilla kuten esim. Männäisten ruukilla oli omia hiilenpolttajia, jotka opettivat talonpoikia hiilenpoltossa. Lisäksi on oletettavaa, että mikäli kysymyksessä olisi ollut hiilenpolttokuoppa, olisi nyt kaivetussa kuopanteessa ollut huomattavasti enemmän hiilipitoista maata kuin mitä nyt oli havaittavissa.

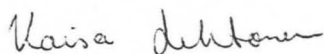
Ryssänhautoja on tulkittu myös venäläisten sotilaiden keittokuopiksi. Tällöin vaikuttavat ensinnäkin kuopan muoto, koko ja sijainti rinteessä oudoilta ja epäkäytännöllisiltä. Toiseksi kuopan ympäristö vaikuttaa liian siistiltä ollakseen keittokuoppa, ts. kaivauksissa ei löytynyt

minkäänlaisia jätteitä, esim. luita, joita voisi olettaa löytyvän, jos paikalla olisi tehty ruokaa. Toisaalta nimitys "ryssänhauta" tuntuu ymmärrettävältä, jos kysymyksessä olisivat venäläisten sotilaiden käyttämät keittokuopat. Pyyntikuopiksi ryssänhaudat vaikuttavat liian pieniltä ja matalilta, vaikka ne ulkoisesti varsin paljon sellaisia muistuttavatkin. Sen sijaan on oletettavaa, että ainakin jotkut kuopista, lähinnä kysymykseen tulisivat tällöin muodoltaan pyöreähköt ja kooltaan suurimmat, ovat saattaneet toimia säilytyskuoppina esim. peruna- tai nauriskuoppina.

Ryssänhautojen funktion selvittämisessä seuraava askel olisi kartoittaa kohteiden sijaintia ja ympäristötekijöitä, ts. voidaanko esim. ympäristön perusteella erottaa selviä ryhmiä. Lisäksi pitäisi määrittellä selkeästi minkälainen kuoppa luokitellaan ryssänhaudaksi, ts. mitkä ovat ne kriteerit, joiden perusteella kohde voidaan määrittellä ryssänhaudaksi.

Kohteen ajoituksesta voidaan ennen radiohiiliajoituksen valmistumista todeta, että rannansiirtymiskäyrä antaa ajoituksen takarajaksi rautakauden loppupuolen (mikäli oletetaan, että kohde ei ole sijainnut saassa). Ajoituksen ja sitä kautta myös kuopanteiden funktion selvittämisessä saadaan toivottavasti radiohiiliajoituksella uutta valaistusta. Toisaalta on jo tässä vaiheessa otettava huomioon radiohiiliajoitukseen liittyvät rajoitukset ja mahdolliset virhetekijät. Toisin sanoen radiohiiliajoitus antaa ajoituksen sille hetkelle, jolloin puu on lakannut kasvamasta, ts. jos poltettavaksi puuksi on valittu ikivanha, jo aikoja sitten kuollut tervaskanto, voi saatu ajoitus heittää varsin paljonkin. Lisäksi mitä lähemmäs nykyaikaan tullaan, sitä epäluotettavammaksi hiiliajoitus käy.

Turussa 01.03.1999

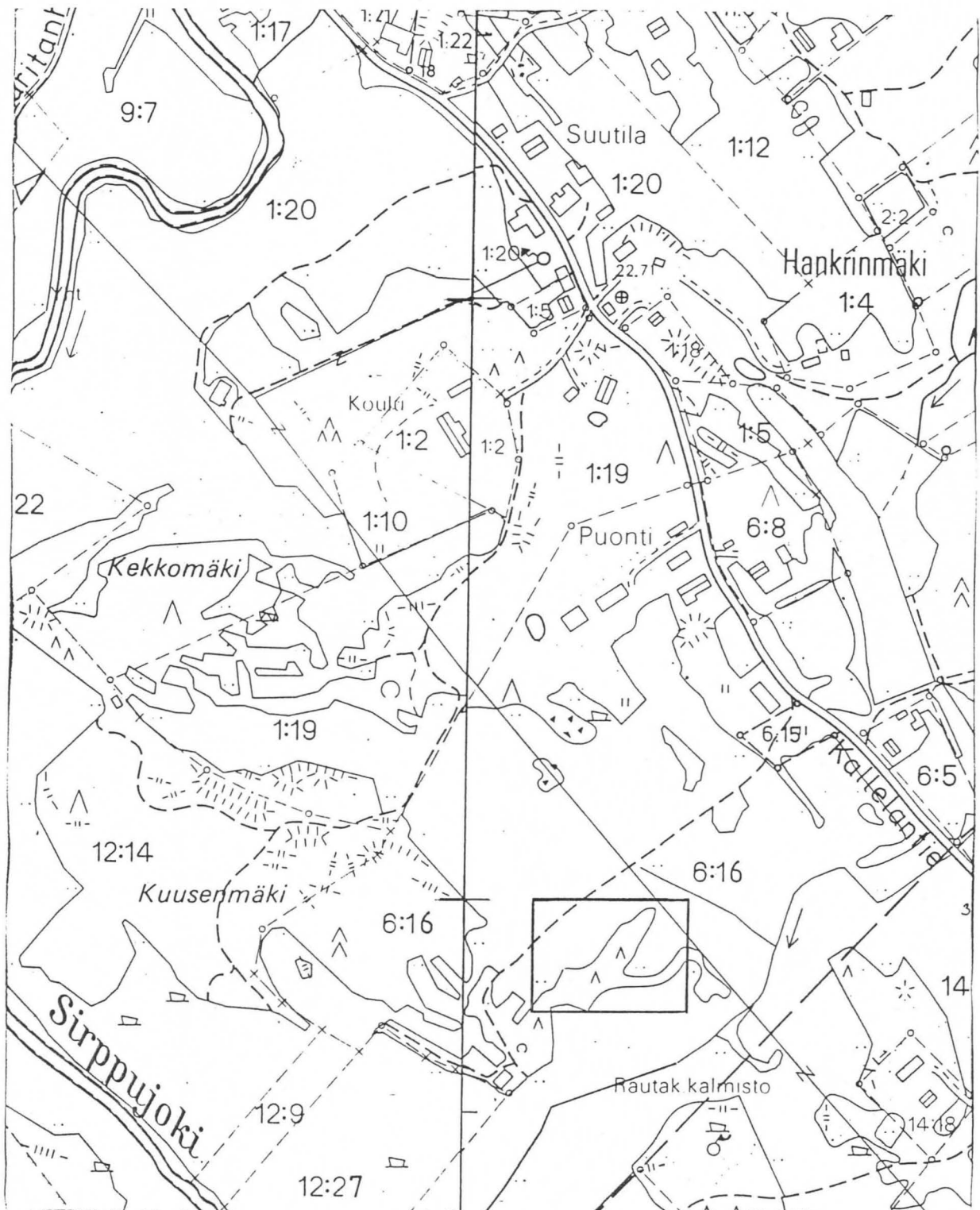

Kaisa Lehtonen
FM

Ote peruskartasta 1131 10 Kalanti (1995)

MK 1:20 000

Ote kantakartasta 1:5000

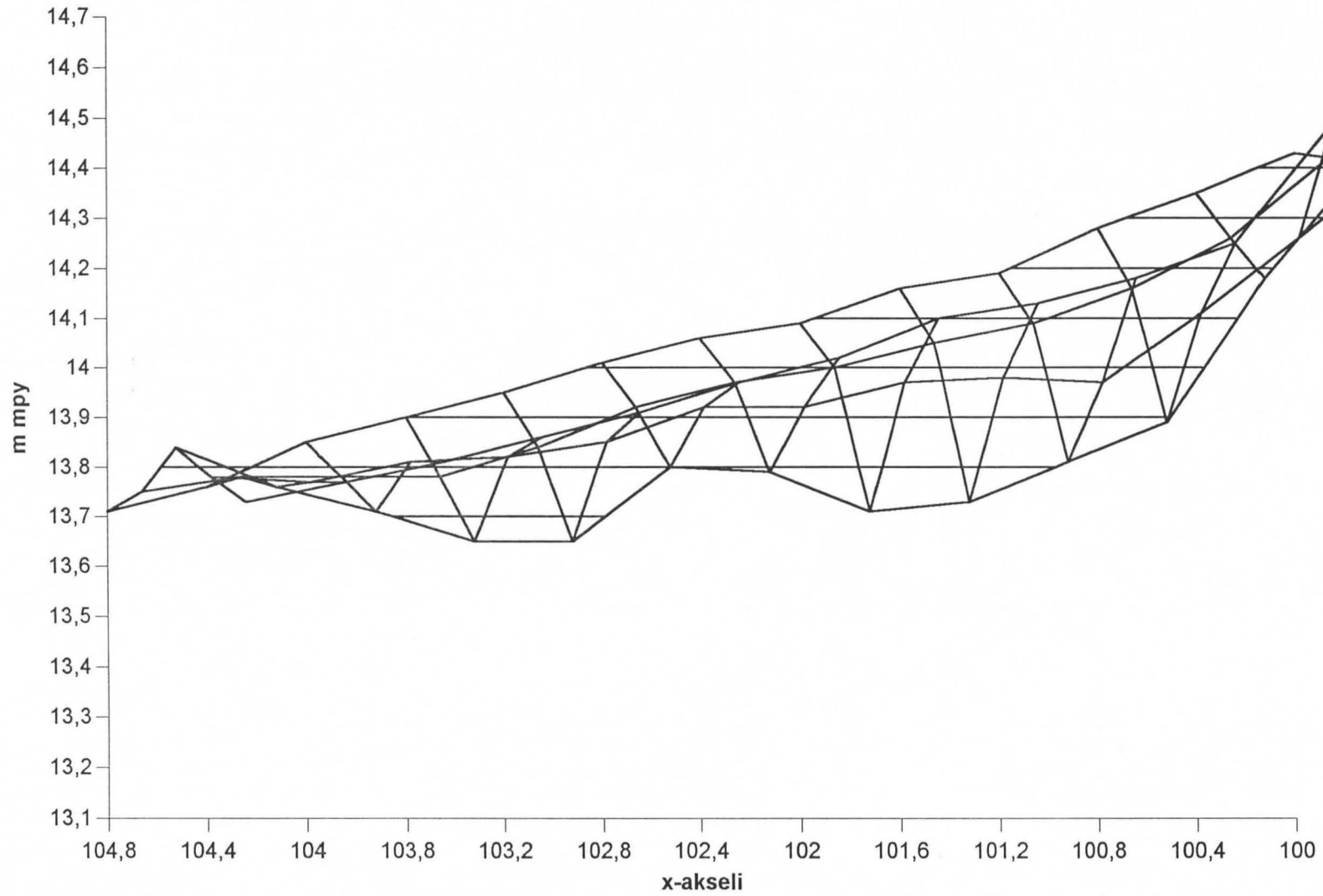

Kopio Hallun kylän isojakokartasta v. 1789

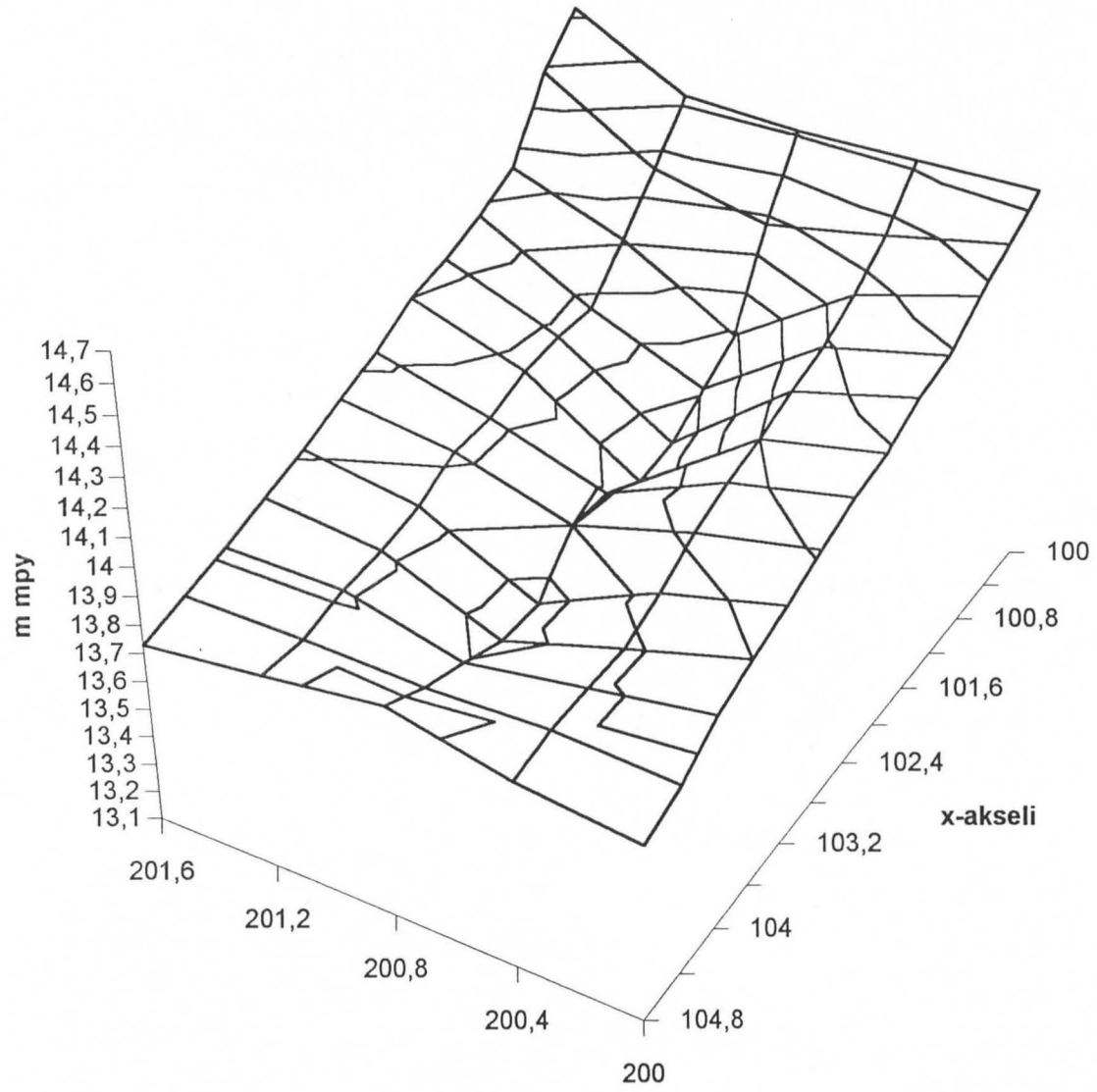
Kaivausalueen pintavaaituslukemat:

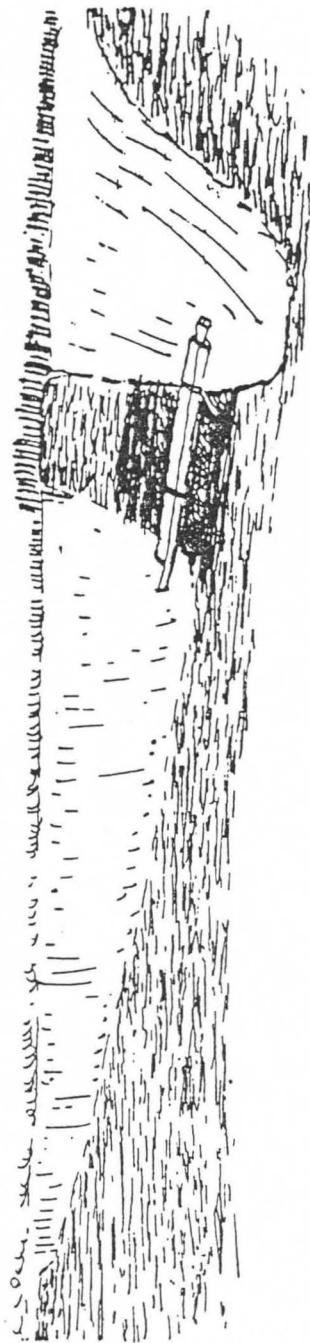
X/Y	200	200,4	200,8	201,2	201,6
104,8	13,71	13,75	13,84	13,78	13,73
104,4	13,76	13,78	13,76	13,77	13,77
104	13,85	13,78	13,71	13,81	13,81
103,8	13,9	13,78	13,65	13,82	13,86
103,2	13,95	13,84	13,65	13,85	13,91
102,8	14,01	13,92	13,8	13,92	13,97
102,4	14,06	13,97	13,79	13,92	14,02
102	14,09	14	13,71	13,97	14,1
101,6	14,16	14,05	13,73	13,98	14,13
101,2	14,19	14,09	13,81	13,97	14,18
100,8	14,28	14,16	13,89	14,11	14,25
100,4	14,35	14,26	14,18	14,26	14,49
100	14,43	14,42	14,41	14,42	14,62

Kalanti, Hallu, Puonti
Ryssänhauta

Kalanti, Hallu, Puonti
Ryssänhauta

2. Jakunvaaran tervahaudan pitkittäisleikkaus.

Lähde:

Terho Merva 1939: Miesten tekniikkaa. Kansatieteellisiä muistiinpanoja Iilomantsin kylistä. Kansatieteellinen arkisto III. Suomen muinaismuistoyhdistys.

KALANTI, HALLU, PUONTI 1998

Musta/valkonegatiivit

Negatiivikoko 24 x 36

Kuvaaja: Kaisa Lehtonen

TYA nro	KOHDE	SUUNTA	PVM
22880	Yleiskuva kaivausalueesta	koillisesta	9.9.
22881	Kuopat 4-5	luoteesta	9.9.
22882	Kuopat 4-5	kaakosta	9.9.
22883	Kuopat 4-5	koillisesta	9.9.
22884	Yleiskuva kaivausalueesta	koillisesta	9.9.
22885	Yleiskuva kaivausalueesta	pohjoisesta	9.9.
22886	Kaivausalue paalutettuna	kaakosta	12.9.
22887	Kaivausalue turpeen poiston jälkeen	kaakosta	12.9.
22888	Kaivausalue tasossa 1	kaakosta	12.9.
22889	Työkuva	idästä	12.9.
22890	Kaivausalue tasossa 2	kaakosta	12.9.
22891	Luoteispäädyn kiveystä tasossa 2	kaakosta	12.9.
22892	Työkuva	luoteesta	12.9.
22893	Kaivausalue tasossa 3	kaakosta	13.9.
22894	Yleiskuva kaivausalueesta	pohjoisesta	13.9.
22895	Kaivausalue tasossa 3	kaakosta	13.9.
22896	Kaivausalue tasossa 4	kaakosta	13.9.
22897	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4	koillisesta	13.9.
22898	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4,5	koillisesta	13.9.
22899	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4,5	kaakosta	13.9.
22900	Luoteispäädyn kiveys tasossa 5	lännestä	13.9.
22901	Kuopanteen likamaa-aluetta	luoteesta	13.9.
22902	Kuopanteen likamaa-aluetta	luoteesta	13.9.
22903	Kuopanteen pohjakiveystä	ylhäältä	13.9.
22904	Kuopanteen likamaa-aluetta	luoteesta	13.9.
22905	Kuopanteen likamaa-alue pohjatasossa	luoteesta	13.9.
22906	Kuopanteen pohjalla olevaa kiveystä	lännestä	13.9.
22907	Kaivausalue peitettynä	kaakosta	13.9.

KALANTI, HALLU, PUONTI 1998

Diapositiivit

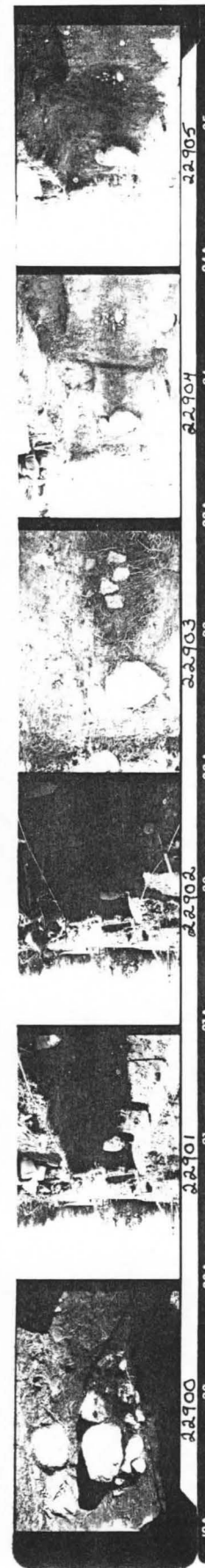
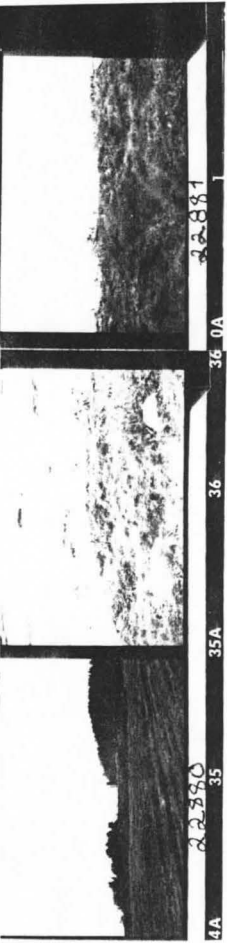
Negatiivikoko 24 x 36

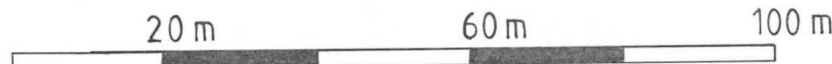
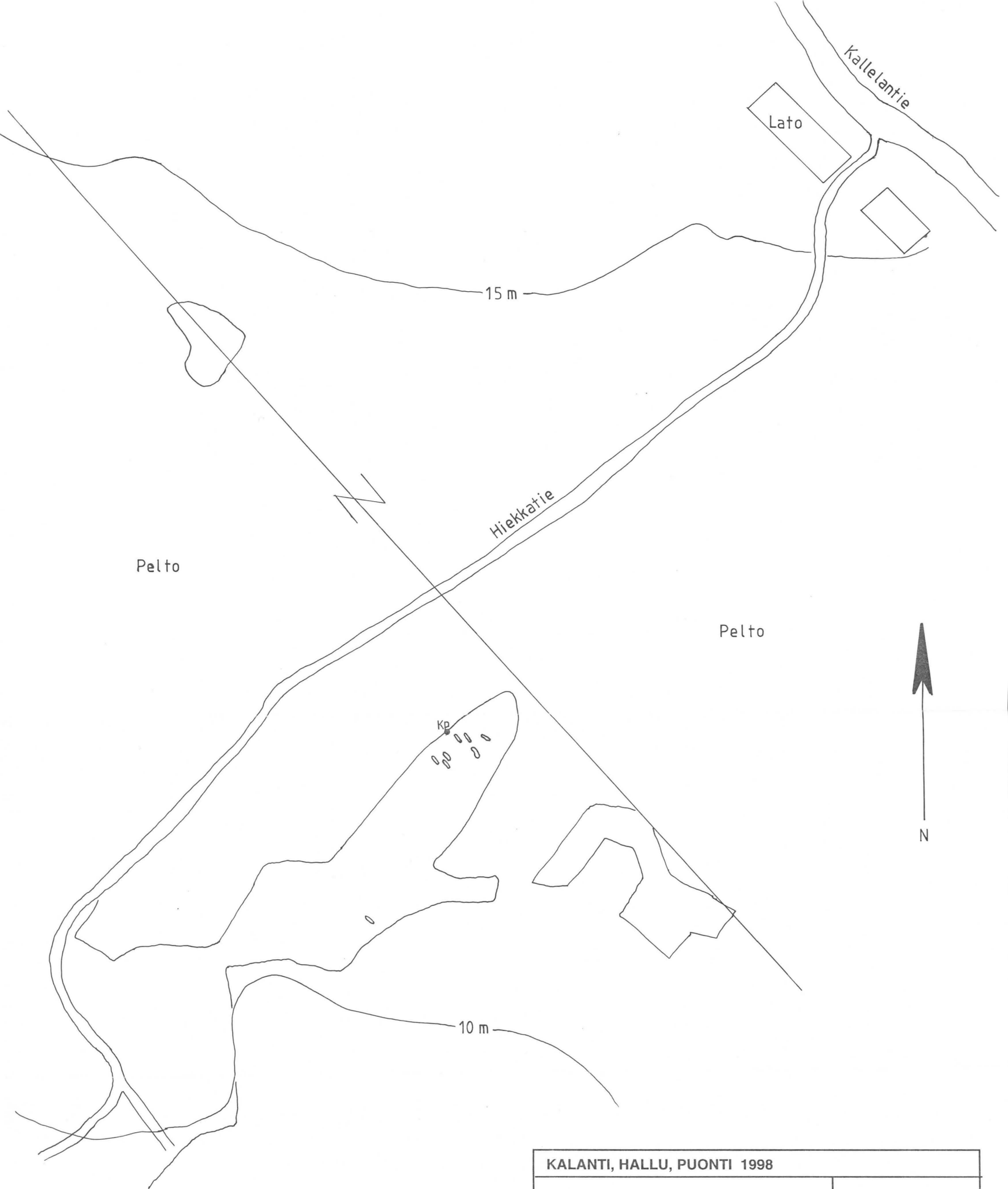
Kuvaaja: Kaisa Lehtonen

TYA nro	KOHDE	SUUNTA	PVM
295:1	Yleiskuva kaivausalueesta	koillisesta	9.9.
295:2	Kuopat 4-5	etelästä	9.9.
295:3	Kuoppa 4	kaakosta	9.9.
295:4	Kuopat 4-5	koillisesta	9.9.
295:5	Yleiskuva kaivausalueesta	koillisesta	9.9.
295:6	Yleiskuva kaivausalueesta	pohjoisesta	9.9.
295:7	Kaivausalue paalutettuna	kaakosta	12.9.
295:8	Kaivausalue turpeen poiston jälkeen	kaakosta	12.9.
295:9	Työkuva	kaakosta	12.9.
295:10	Kaivausalue tasossa 1	kaakosta	12.9.
295:11	Työkuva	idästä	12.9.
295:12	Kaivausalue tasossa 2	kaakosta	12.9.
295:13	Luoteispäädyn kiveystä tasossa 2	ylhäältä	12.9.
295:14	Työkuva	luoteesta	12.9.
295:15	Työkuva	etelästä	12.9.
295:16	Kaivausalue tasossa 3	kaakosta	13.9.
295:17	Kaivausalue tasossa 4	kaakosta	13.9.
295:18	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4	koillisesta	13.9.
295:19	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4	lännestä	13.9.
295:20	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4,5	koillisesta	13.9.
295:21	Luoteispäädyn kiveys tasossa 4,5	kaakosta	13.9.
295:22	Luoteispäädyn kiveys tasossa 5	lännestä	13.9.
295:23	Kaivausalue tasossa 5	luoteesta	13.9.
295:24	Kiveystä kuopanteen pohjalla	ylhäältä	13.9.
295:25	Kuopanteen likamaa-aluetta	luoteesta	13.9.
295:26	Kaivajat jäätelötauolla	luoteesta	13.9.
295:27	Kuopanteen likamaa-alue pohjatasossa	luoteesta	13.9.
295:28	Kaivausalue peitettynä	kaakosta	13.9.
295:29	Kaivausalue peitettynä	luoteesta	13.9.

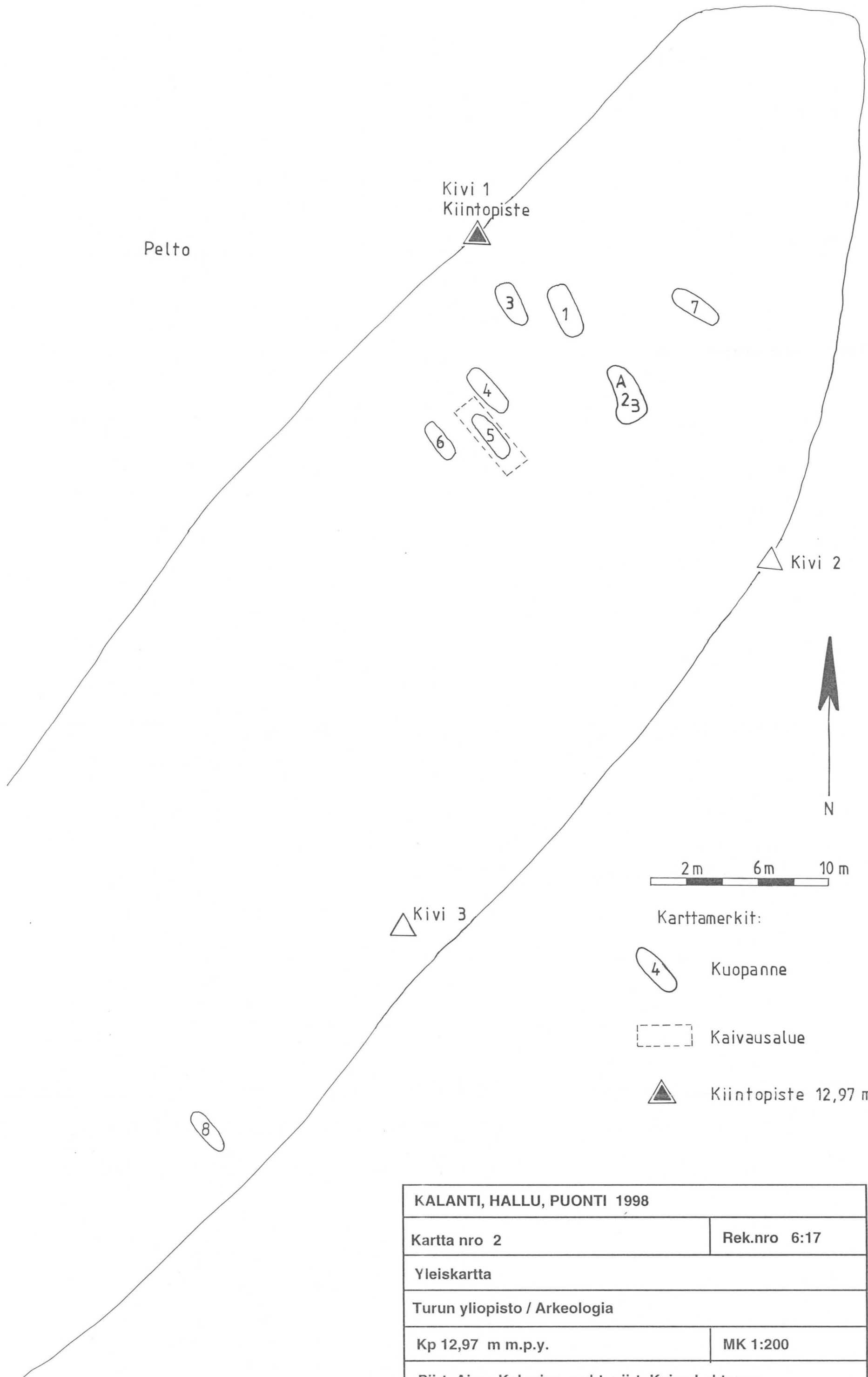
KALANTI HALLU PUONTI 1998

TYA 22880-22907

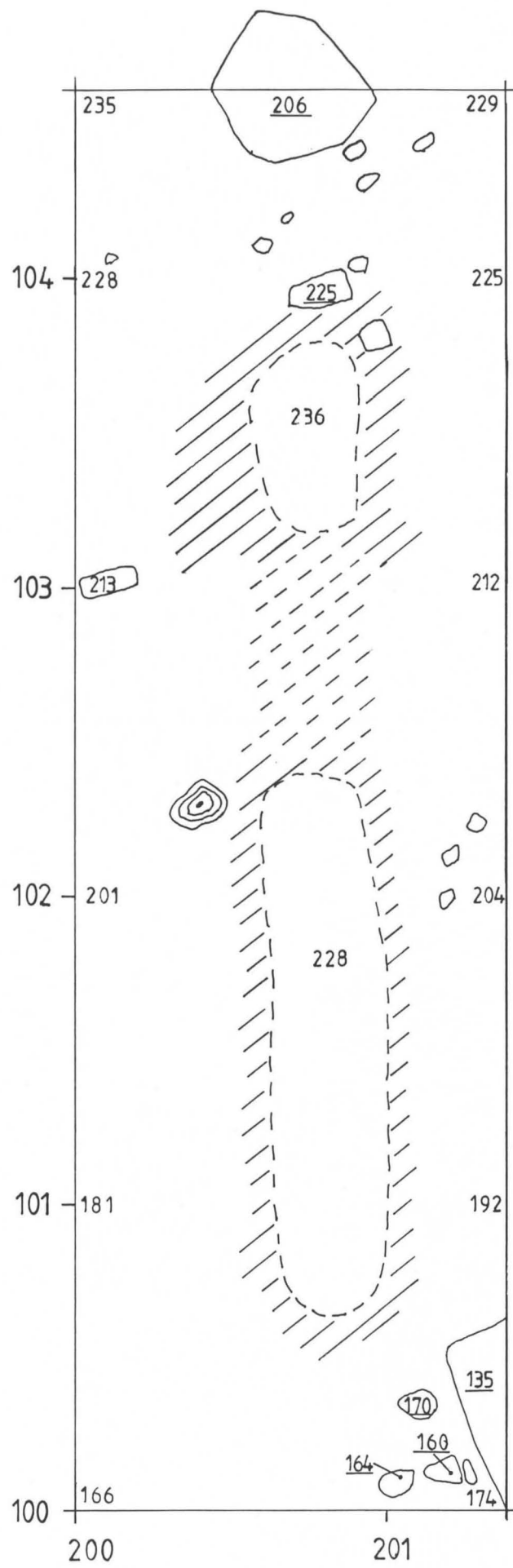

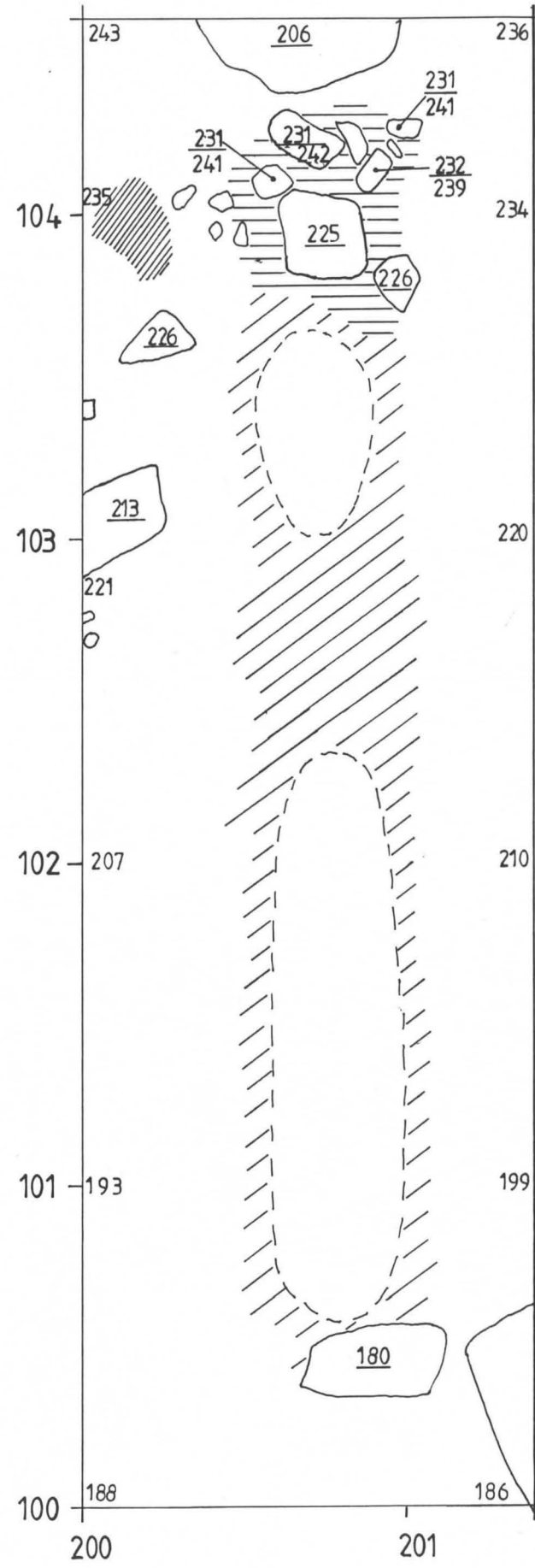
KALANTI, HALLU, PUONTI 1998	
Kartta nro 1	Rek.nro 6:17
Yleiskartta	
Turun yliopisto / Arkeologia	
Kp 12,97 m m.p.y.	MK 1:1000
Piirt. Kaisa Lehtonen	
17.03.1999	

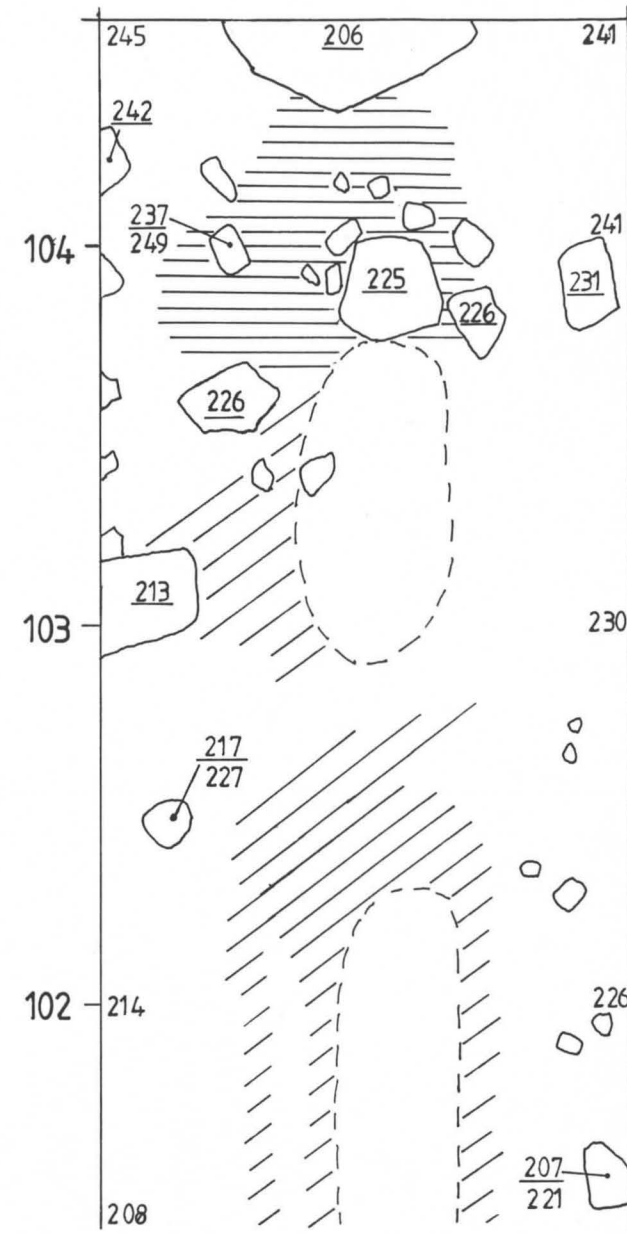
KALANTI, HALLU, PUONTI 1998	
Kartta nro 2	Rek.nro 6:17
Yleiskartta	
Turun yliopisto / Arkeologia	
Kp 12,97 m m.p.y.	MK 1:200
Piirt. Aimo Kalenius; puht. piirt. Kaisa Lehtonen	
17.03.1999	

TASO 1

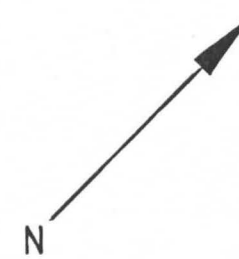

TASO 2

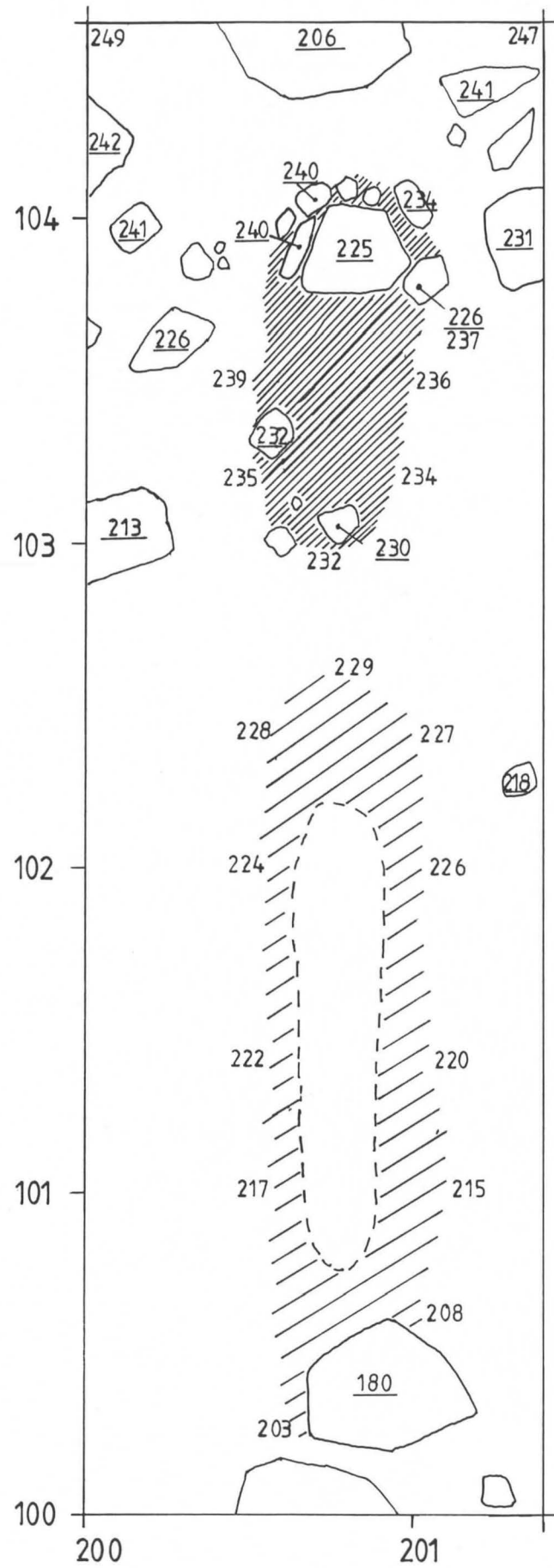

TASO 3

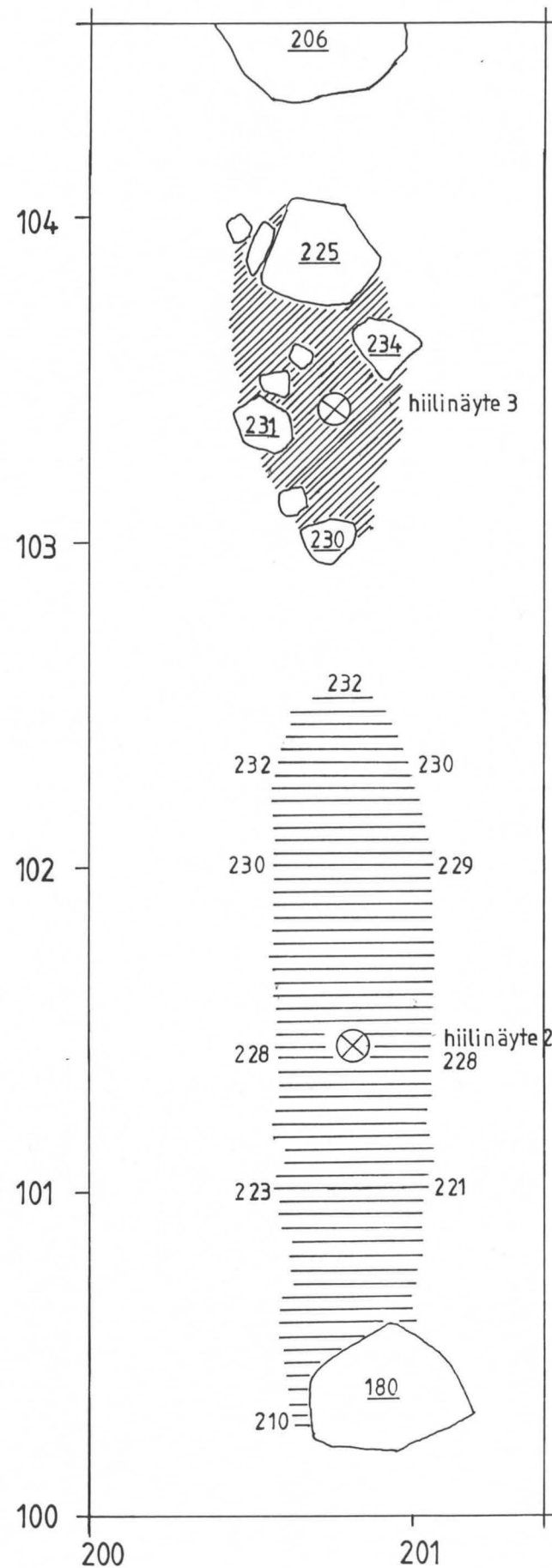
- Hiekka
- Turve
- Tumma humuksensekainen maa
- Tumma noensekainen maa
- Musta nokimaa
- Kanto
- Kivi, pinta- ja pohjavaaitusluku
- Painanne; Turpeensekainen maa-aines

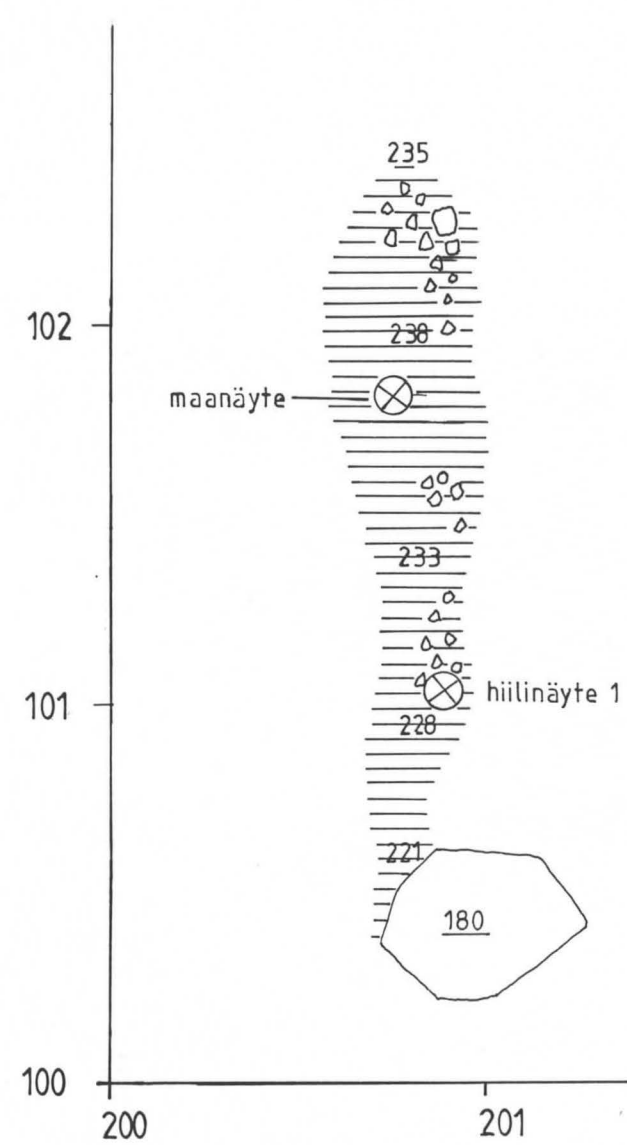
KALANTI, HALLU, PUONTI 1998	
Kartta nro 3	Rek.nro 6:17
Tasot 1-3	
Turun yliopisto / Arkeologia	
Kp 12,97 m m.p.y.	MK 1: 20
Piirt. Kaisa Lehtonen	
17.03.1999	

TASO 4

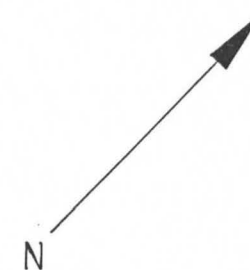
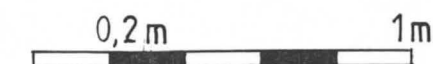

TASO 4,5

TASO 5

- Hiekka
- Musta nokimaa
- Tumma humuksen-
sekainen maa
- Tumma noen-
sekainen maa
- Kivi,
pintavaaitusluku
224
- Hiili- t. maanäyte
- Painanne;
turpeensekainen
maa-aines

KALANTI, HALLU, PUONTI 1998	
Kartta nro 4	Rek.nro 6:17
Tasot 4-5	
Turun yliopisto / Arkeologia	
Kp 12, 97 m m.p.y.	MK 1: 20
Piirt. Kaisa Lehtonen	
17.03.1999	